

קנין כסף ומשיכה בישראל וגוי

(א) מבואר בסוגיא בבכורות י"ג א-ב דילפי' מדרשא דלעמיתך דישראל בחדא וגוי בחדא, ולכך לריו"ח דמעו' קונות בישראל גוי קונה במשיכה, ולר"ל דמשיכה קונה בישראל, גוי קונה במעו', אולם מבואר בגמ' דיתכן למידרש קרא דלעמיתך לענין אונאה לגוי, ולפי"ז אין מקור לחלק בין גוי לישראל, ובע"ז ע"א א' פליגי אממר ורב אשי אי משיכה קונה בגוי או לא, וכתבו בתו' שם דפלוגתייהו תלוי במחלוקת דריו"ח ור"ל.

(ב) ובתו' ע"ז ע"א א' ד"ה שקילו הק' על הא דמבואר בגמ' שם דכיון דלמ"ד משיכה קונה מהני הקדמת מעו' כדי דלא יהיו המעו' דמי י"נ, וק' מה מועיל הא דמקדים לו מעו', הרי כסף אינו קונה, וכתבו בתי' ב' דגוי קונה או בכסף או במשיכה, ודרשינן לעמיתך בחדא ולגוי בתרתי.

(ג) ועי' ברמב"ן רשב"א וריטב"א בע"ז שם דביארו דפלוגתא דאמימר ור"א אינו תלוי בפלוגתא דריו"ח ור"ל, דאמימר ס"ל דאי נימא כריו"ח, אף בגוי קונה בכסף או במשיכה מדאו', ול"ל לדרשא דלעמיתך בחדא וכו', וכן אף לר"ל גוי קונה במשיכה, ול"ל לדרשא דלעמיתך וכו', ור"א דאמר משיכה אינו קונה בגוי, הוא נמי לכו"ע, דלריו"ח כמו דישראל קונה רק בכסף, גוי נמי קונה רק בכסף ולא במשיכה, ולר"ל הרי גוי קונה רק בכסף ולא במשיכה, והוכיחו הראשונים כן מקו' תו' הנ"ל, ועוד הוכיחו כן מהא דמייתי רבינא ראיא לאמימר מהא דאמר ריו"ח דב"נ נהרג על פחות משו"פ, ואי נימא בתו' הא יש לומר דריו"ח לשי' שפיר קאמר דגוי חייב משום משיכה, אבל ר"ל אה"נ פליג עלה, וע"כ דר"א קאי אף לריו"ח, וכן הוכיחו תו' בבכורות י"ג ב' ד"ה רב אשי.

(ד) וברמב"ן בהל' בכורות ריש פ"ב כתב דלהלכה רק משיכה קונה בגוי ולא מעו', וכבר ביאר במהרי"ט אלגזי שם, דהרמב"ן ביאר לשקו"ט דהסוגיא בע"ז אבל להלכה אינו כן, ולכאו' כן מבואר להדי' בסו"ד הרמב"ן בע"ז. ונהנה דעת הרי"ף דהמקור למעו' קונות הוא מהא דגופו קונה ממונו לא כ"ש, והק' הראשונים כקו' הגמ' בבכורות דגוי יוכיח דגופו נקנה בכסף וממונו במשיכה, ועי' בית הלוי ח"א סי' מ' דיישב דס"ל להרי"ף דגוי קונה במשיכה ובכסף, וליכא פירכא מגוי].

(ה) ובתו' ב"מ מ"ח ב' ד"ה נתנה לסיטון הביאו מרבינו חיים דלריו"ח רק כסף קונה בישראל ובגוי, וביארו דהכי ס"ל לרב אשי, ומשו"ה ס"ל דאין משיכה קונה בגוי, ופליגי על הדרשא דלעמיתך בחדא וכו', והק' בתו' דא"כ תקשי לרב אשי מה החילוק בין בלן לספר, דהא ליכא לאוקמי בנכרי, כיון דנכרי נמי קונה בכסף, ויש להוסיף דאין לומר דבאמת ריו"ח ור"א ל"ל לדיוק של רב מהברייתא דיש חילוק בין בלן לספר, דהרי בגמ' פריך סתירה לענין מעילה בספר, ומשני דיש חילוק בין ישראל לגוי, ואי נימא דגם גוי קונה בכסף אין ישוב לסתירה בין הברייתות, אולם בריטב"א מ"ח א' ד"ה כאן בספר כתב דריו"ח ל"ל להאי דיוקא דרב, וצע"ג כנ"ל].

ובשו"ת רע"א תנינא סי' ק"כ כתב ליישב די"ל דס"ל לר"א כר"נ דהיתר תשמיש לא מייתי לידי מעילה, וס"ל כקו' תו' ע"ז ס"ג א' דלבתר דביטלו קנין כסף ליכא מעילה, דומיא דאתנן, אולם בנכרי לא מצינו דביטלו לקנין מעו', [וצ"ל דאעפ"י דודאי הישראל יכול לחזור בו דהא עדיין יש לחוש דהגוי יאמר לו נשרפו חיטיך, מ"מ הגוי אינו יכול לחזור בו], ולפי"ז מיושב קו' תו', דהא דקתני בברייתא דספר מעל מיירי בגוי, וכיון דלא ביטלו בנכרי לקנין כסף משו"ה מעל, אבל בספר ישראל לא מעל כיון דביטלו לקנין כסף, [ולכאו' עדיין צ"ל דמ"מ פליג ר"א אדיוקא דרב דיש חילוק בין בלן לספר, [וי"ל] וכמו"כ צ"ל דברייתא דנתנה לסיטון מיירי בנכרי, ולא כתו' דהוכיחו דע"כ מיירי בישראל, ויש להוסיף עוד דאזיל רע"א לשי' דלתי' ב' דתוס' דמותר להשתמש יש חילוק בין ר"ה לר"נ, והסוגיא דמייתי ראיא מינה לר"ל ס"ל כר"ה דהיתר תשמיש מייתי לידי מעילה, אבל ריו"ח ור"א ס"ל כר"נ, ולכך אעפ"י דיש לו היתר תשמיש אינו מועל, אולם צ"ב אמאי הוצרך רע"א לבאר דתלוי בהא דר"ה ור"נ, ולא ביאר דפליגי האם לגבי מעילה העמידו דבריהם או לא, וצ"ב].

ו) עי' רמב"ם פ"א מזכיה ומתנה הי"ד דפסק דגוי קונה במשיכה ובכסף, ועי' במ"מ דס"ל להרמב"ם כמו דהוכיחו הראשונים מקו' הגמ' בע"ז דאף לריו"ח סגי בהקדמת מעות כדי דלא יהא י"נ, ומוכח דגוי קונה אף בכסף, וברמב"ם פ"ג ממכירה ה"א פסק דישאל קונה מדאו' בכסף ומדרבנן רק במשיכה, ומבואר דדעת הרמב"ם דמדאו' ישראל קונה במעות וגוי קונה בכסף ומשיכה, ועי' בביאור הגר"א סי' קצ"ד ס"ק י"א דהאריך לבאר כן בדעת הרמב"ם.

וברמב"ם פ"ו ממעילה ה"ט פסק דנתן לבלן מעל, וכן בנתן לשאר בעלי אומנויות, ולא חילק בין גוי לישראל, ומשום דס"ל דבגוי איכא ב' קנינים, ובה"י פסק דקנה חפץ ולא משך מגוי מעל, מישראל לא מעל, וביאר הגר"א דאזיל הרמב"ם לשי' דאף בנכרי מעות קונות, ולכך בגוי מעל, וע"ש דביאר בישראל לא מעל כיון דביטלו לקנין כסף, וכקו' תו' בע"ז, ע"ש, [ועי' בנתה"מ סי' של"ג סק"א דביאר דהרמב"ם ס"ל כשי' רבינו חיים דגוי קונה במעות ולכך כתב דבנתן לנכרי מעל, וצ"ע דלא היה צריך להביא לדברי רבינו חיים אלא דכן מבואר ברמב"ם גופי' להדי' וכנ"ל].

וברמב"ם פ"ז מעכו"ם ה"ה פסק לדינא דלוקח גרוטאות וכו' דנתן מעות ולא משך יחזירם לגוי, משך ולא נתן מעות אעפ"י דמשיכה קונה בגוי, מ"מ הרי"ז כמקח טעות, והק' בלח"מ בפ"א מהל' זכיה הי"ד דמשמע מהרמב"ם דרק משיכה קונה בגוי, מדלא קאמר אעפ"י דמעות קונות, ובאבן האזל יישב דנהי דלגבי ישראל ביטלו לקנין כסף מ"מ לגבי הגוי לא ביטלו, [וכסברת רע"א הנ"ל], ולכך בהל' זכיה דמיירי לגבי הגוי כתב הרמב"ם דקונה בכסף, אבל בהל' ע"ז דמיירי לגבי הישראל, שפיר כתב דיכול לחזור בו, וצ"ב דא"כ אמאי לגבי מעילה כתב הרמב"ם דקנה חפץ מגוי ולא משך הרי"ז מעל, הא יכול לחזור בו, וצ"ל דכיון דהגוי אינו יכול לחזור בו סגי בזה בשביל דיהא באיסור מעילה.

ז) עי' בריטב"א הישנים מ"ז ב' ד"ה [וי"ל] דכתב "והר' שלמיה ז"ל כתב י"ל דסבר רבי יוחנן דאע"ג דאין משיכה מן התורה מיהו מסתברא דלא גרעא ממעות וכיון דאיכא משיכה לא צריך מידי' ומבואר דלריו"ח מהני כסף ומשיכה מדאו', וכן כתב הרי"ז בקונטרס הראיות מ"ז ב' "ומיהו אף על גב דרוב הקנייני' בכסף הם, משיכה נמי קונה, ומשיכה לא צריכה קרא דסברא הוא דכיון דמושך החפץ מביאו לרשותו וכו' וכך היה סובר ר' יוחנן במטלטלין".

ועי' בחי' רמ"ש ב"מ מ"ו ב' דנקט דכן הוא דעת הרמב"ם דלהל' אף בישראל מהני כסף ומשיכה מדאו', וציין לדברי הריטב"א הנ"ל, וכן האריך לבאר בשיעורי הגר"ח ב"מ מ"ז ב', ודייק כן מלשון הרמב"ם דלא כתב בשום מקום דמשיכה דרבנן, אלא כתב דתקנו דיעשה משיכה ולא כסף, [ובאמת דכן מדויק בלשון רש"י קידושין כ"ו א' ד"ה אמר לך, וצ"ע].

וברמב"ם פ"ו ממעילה ה"ד פסק דמשאיל קרדום של הקדש מעל, והק' במחנ"א קנין משיכה סי' ב' דהא מבואר בגמ' ב"מ צ"ט דמיירי בקנין משיכה, והרי קנין דרבנן לא מהני לדאו', אולם להנ"ל א"ש דמשיכה נמי הוי קנין דאו'.

וברמב"ם פ"ט מתרומות ה"י דישאל שקנה פרה מכהן במעות ולא משך, אסור לכהן להאכילה כיון דמדאו' מעות קונות, ואם ישראל מכר לכהן אעפ"י שנתן דמים לא תאכל בתרומה עד שימשוך, והוכיחו מזה האחרונים דס"ל להרמב"ם דקנין דרבנן לא מהני לדאו', ובאחיעזר ח"ג סי' ל"ו דן האם במשיכה לחוד נמי אינה אוכלת עד שיהא כסף ומשיכה או לא, ולהנ"ל ודאי דסגי במשיכה כיון דהוא קנין דאו'.

א) בתוס' ע"ז ע"א א' ד"ה פרדשני כתבו דהסברא של רב אשי דלא מהני משיכה בגוי, משום דאיכא כספא, אבל היכא דליכא כספא כו"ע מודו דקני במשיכה, ומה"ט דחו לפי' דפרדשני היינו מתנה, דהא במציאה ומתנה דליכא כספא כו"ע מודו דקנה במשיכה, וכן עי' בתו' בכורות ד"ה מיד דכתבו דבישראל קונה בהפקר ובמתנה ע"י משיכה לכו"ע, [נועי' בחי' רע"א בע"ז ע"א א' [תו' ד"ה רב] דהק' דא"כ מדוע דנו הפוסקים איך מקנים בהמה מבכרת לגוי, אם במשיכה או בכסף, הא יכול ליתן את הבהמה במתנה לגוי, וכה"ג לכו"ע קונה במשיכה, וכן הק' במהריט"א ?].

וצ"ב כיון דחזי' דבליכא כסף איכא קנין משיכה מהיכ"ת דבמחוסר כסף לא מהני משיכה, הרי משכח"ל לקנין משיכה מדאו', ויש לפרש בב' אופנים - א) דאיכא הלכה דצריך למיעבד קנין אלים, וכיון דכסף אלים ממשיכה, צריך למיעבד כסף היכי דאפשר, אבל היכי דא"א למיעבד קנין אלים כמו כסף, ודאי דמהני משיכה, ועד"ז ביאר בבאר יצחק יו"ד סי' כ"ג ענף ז'. ב) דכל זמן דיש אפשרות למיעבד בכסף, אין משיכה יכול להועיל לקנין, כיון דאין דעתו להקנות את החפץ ללא תמורה, וכל המעלה של קנין משיכה הוא רק באופן דא"א לקנות בכסף, וכן ביאר בחזו"א בכורות סי' י"ח סק"ד ואמרי בינה יו"ט סי' כ"א סק"ח, [ויו"ל האמרי בינה "דר"ל סובר אף דהמוכר קבל מעותיו ומקנה ללוקח מ"מ אין הלוקח סומך דעתו כ"ז שלא הוציא מידו או גם המוכר אינו גומר ומקנה כ"ז שלא נעשה דבר בגוף המקח ובמשך ובא לידו המוכר גומר ומקנה והלוקח לקנות וממילא נגמר ונתחייב בדמי המקח ור"י סובר להיפך כ"ז שלא קבל המוכר תמורת המקח אינו גומר ומקנה לכך ל"מ משיכה רק גמר קנין הוא כשקבל תמורת המקח ובהפקר משיכה הוי קנין המועיל וכן במתנה גומר ומקנה דהוי כאלו קבל התמורה" ועדיין צ"ב אמאי בגוי איכא אומדנא דאינו רוצה לקנות רק בקבלת הכסף].

ב) ויל"ע אמאי לגבי קנין כסף בקרקע, לא אמרי' דלא יועיל קנין חזקה כל זמן דאיכא כספא, וצ"ל דשאני קנין חזקה דילפי' לה מקראי, ולכף אעפ"י דקראי מיירי באינו מחוסר כסף, מ"מ כיון דהוא מקרא מפורש אין לומר דמהני רק במחוסר כספא, אבל קנין משיכה דהוא קנין מסברא דאל"כ איך יקנה, שפיר י"ל דכ"ז דיכול לקנות בכסף, ליתא לסברא דאיך יקנה, ולכך אינו קונה, וצ"ע.

ג) והנה בתו' ע"ז ע"ב א' ד"ה ומאי הק' דא"כ מאי מייתי הגמ' ראייה מגזל גוי הא דמי למתנה ולכו"ע משיכה קונה, ותי' דשאני מציאה דבהתירא אתי ליד', אבל היכא דבאיסורא אתא ליד' תלוי אי מהני משיכה במקח, וצ"ב הסברא בזה, [ובקצוה"ח סי' שס"א סק"א יישב לפי"ז קו' תו' ב"ק ס"ו א' ד"ה כיון אמאי גזלן אינו קונה באיסורא אתא ליד' אחרי שהבעלים כבר הפקירו את הגזילה, ויישב עפ"י הנ"ל דהיכא דבאיסורא אתא ליד' לא מהני משיכה אף באינו מחוסר כסף].

ועי' בחזו"א בכורות סי' י"ח סק"ד דביאר דשורש החילוק בין מכר למתנה הוא משום דבמכר כיון דאגידא עדיין בבעלים שרצונו לקנות הדמים לא הויא משיכה גמר קנין, כ"ז שלא קיבל המוכר את הדמים, אבל במתנה הרי אדברא המוכר רוצה להסתלק מהמתנה, וא"כ כש"כ גזל דהוא בע"כ של הבעלים דאינו קונה במשיכה, [ומוכרח כצד בתרא, דאי נימא דהוא הלכה דצריך למיעבד לקנין האלים, הרי סו"ס כיון דא"א למיעבד קנין בכסף, ודאי יועיל קנין משיכה].

ד) ובקצוה"ח סי' ר"ד סק"ד הביא מהב"ח והש"ך ביו"ד סי' ש"כ דכיון דקיי"ל דלהפטר מבכורה בעי' לחומרא משיכה וכסף, לא מהני למכור את הבכור בחוב, כיון דמלוה אינו קונה, ובקצוה"ח חלק עליהם, דכיון דבמציאה ומתנה דאינו מחוסר כסף לכו"ע הוא קונה במשיכה, הרי ה"ה בבכור כיון דמוכר לו בעד חובו אינו מחוסר כסף שפיר מהני משיכה, ודוקא היכא דמוכר לו בעד כסף ולא נתן לו, לא מהני משיכה עד שיתן לו את הכסף, [וכ"כ במקו"ח שם], ולכאו' זה תלוי בהנ"ל, דאי נימא כמו דביאר בחזו"א שפיר צדקו דברי הקצוה"ח דכיון דנתרצה למשיכה בעד החוב, הרי כבר אינו אגיד גביה, אולם אי נימא דהוא הלכה דבעי' למיעבד קנין האלים טפי, הרי ודאי דיכול לקנות את הבכור בכסף.

(ה) אולם בריטב"א ב"מ מ"ז ב' [ד"ה דבר] הביא מהרמב"ן דפליג על תו' וס"ל דמתנה אינה נקנית אלא בחליפין או בחצר או באגב, וכן עי' בריטב"א ע"ז ע"א א' דהק' על תו' מהא דפשיט כריו"ח מגזילת נכרי, [אולם בתו' יישבו דשאני גזל], ובב"מ צ"ט א' אמר רב הונא השואל קרדום מחבירו בקע בו קנאו, לא בקע בו לא קנאו, ומבואר בגמ' דנפק"מ לענין חזרת המשאיל, ומבואר בגמ' דפליגא אדר"א דאמר כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים, ועי' בריטב"א שם דביאר "וטעמא דרב הונא משום דס"ל דמשיכה אינה קונה במטלטלין מדאורייתא ורבנן הוא דתקון וכי תקון דוקא במכר או במתנה שהוא קנין הגוף אבל בשאלה דלית בה לשואל אלא קנין פירות לא תקנו לה משיכה" ומבואר דבמתנה נמי בעי' לתקנה, וכנ"ל, וכן מוכח מהא דפירש רש"י דפרדשני היינו מתנה, ומינה מוכיח אמימר דמשיכה מהני בנכרי.

(ובפרי יצחק ח"א סי' מ"ז הק' דהנה ברש"י ביאר דפרדשני היינו מתנה, ואי נימא דבמתנה כו"ע מודו הא ליכא ראייה מכאן לאמימר דמשיכה בגוי קונה,

ובחזו"א בכורות סי' י"ח סק"ד כתב דנפק"מ בין הרמב"ן לתו' באיזה קנין זוכה המוכר במעות, דאי נימא כתו' הוא זוכה בכסף בקנין הגבהה, דהא לגבי הכסף הוי כמתנה דאינו מחוסר כסף, אולם אי נימא כהרמב"ן הוא זוכה במעות בקנין חצר, או בקנין יד באופן דכל הכסף בידו.

(ו) עי' בקצוה"ח סי' קצ"ח סק"א דתמה על הרמב"ן דלא עדיף חצר מקנין יד, ואינו קונה במקום כסף, אולם באמת עי' במשנה ברורה סי' תרנ"ח סק"י כתב דלא מהני לשלם על הד' מינים אחרי החג כין דמשיכה אינו אלא מדרבנן, אולם כתב דמ"מ יכול לקנות בקנין חצר, ומבואר דגם היכא דמחוסר כסף מהני קנין חצר, וכן בחזו"א בכורות שם נקט בתו"ד בפשי' דודאי מהני חצר אף במקום כסף, וביאר דהא דלא מוקי הגמ' לדינא גזל גוי בקנין חצר, משום דלישנא דר"י משמע דמיירי בסתמא, ובסתמא משיכה קודמת לחצר.

ויל"ע דאי נימא דבמחוסר כסף לא מהני שום קנין, הרי תקשי איך גוי זוכה במציאה, הא לא מהני משיכה בכה"ג, וכן צ"ע איך גוי קונה מתנה, ואולי י"ל דהנה ברש"י בכורות י"ג א' ביאר בקו' הגמ' אימא בעכו"ם כלל וכלל לא, דהיינו עד שיכנס לרשותו, ועי' בכת"ס דאין להוכיח מכאן דיש חצר לנכרי, אלא כוונת רש"י דודאי היכא דמכניס לרשותו ונגמר כל העסק בין המוכר ללוקח, דודאי הגוי קונה, ע"ש, וי"ל דה"ה הכא במציאה ומתנה קונה במה דהם ברשותו, ובכת"ס שם ביאר דזהו נמי כוונת הרמב"ן דקונה בחצר, דאינו מדין קנין חצר אלא כנ"ל.

(א) בגמ' ב"מ מ"ח א' מבואר דגם לר"ל בלן קונה בכסף, כיון דלא מחסרא משיכה, ועי' ברש"י דביאר את הגמ' כפשוטו דטעמא משום דאין כאן מה למשוך, אולם בתו' ביארו דהוא משום דשכירות קרקע נקנית בכסף, ועי' בהג"א פ"ד סי' ח' דהוכיח מהכא [לפי רש"י] דגם לר"ל היכי דאינו מחוסר משיכה קונה בכסף, וה"ה בגוי לריו"ח, ונפק"מ לעובר דלא שייך משיכה כיון דהוא דבר שלב"ל דסגי בכסף, ועי' במרדכי דמדמה את זה להא דמבואר בתו' דבמחוסר כסף מהני משיכה, וכן נראה בספר הישר לר"ת סי' תרח"ץ דמדמה הדברים, [ולכאור' זה תלוי בב' הצדדים דלעיל, דאי נימא דטעמא משום דדעתו דלא יקנה במשיכה כ"ז דאגיד גבי', הרי אינו דומה להכא, אולם אי נימא דהוא משום דבעי' הקנין האלים טפי, שפיר יש לרמות להכא].

(ב) והנה בתו' בבכורות י"ג ב' ד"ה דבר בארו דהא דר"ל לא יליף מהקדש דכסף מהני, משום דשאני התם דלא שייך משיכה כיון דכל היכא דאיתי' בי גזא וכו', ולפי"ז הרי מסתברא דהיכא דאינו מחוסר משיכה שפיר ילפי' לה

מהקדש דכסף מהני, אולם בתו' עירובין פ"א ב' כתבו דאין נראה טעם זה נכון, דאכתי איכא למילף מינה להדיוט דיקנה בכסף.

מבואר בש"ס דנחלקו ריו"ח ור"ל אם כסף קונה או משיכה קונה, וק' איך זוכה המוכר בכסף, הרי משיכה לאו דאו', וכן איך האשה נקנית בכסף, במה היא קונה את הכסף, ובפשוטו היינו מסירה הגבהה יד וכו', אולם עי' בראשונים קידושין כ"ו א' דמבואר להדי' דכל הקנינים דמו למשיכה, ואינם אלא מדרבנן, עי' תו' ע"ז ע"א וע"ב דיסדו דגם ריו"ח מודה דהיכא דלא שייך קנין כסף, הרי"ז קונה לכו"ע במשיכה, אולם בריטב"א הביאע מהרמב"ן חולק ואינו קונה אלא בחצר אגב או חליפין, וא"כ הרי לפי תו' מיושב הקו' הנ"ל איך המוכר קונה המעות, דכיון דלא שייך לקנות המעות, ממילא קונה בכסף,